

Рецензия

от член на научното жури доц. д-р Екатерина Търпоманова, Катедра по
общо, индоевропейско и балканско езиковедие, Факултет по словянски
филологии, СУ „Св. Климент Охридски

на дисертацията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Автор на дисертацията: Сафете Статовци Шала, Катедра по общо,
индоевропейско и балканско езиковедие, Факултет по словянски
филологии, СУ „Св. Климент Охридски

Тема на дисертацията: “Tekstet artistike në librat shkollorë të letërsisë në
Kosovë” („Художествените текстове в учебниците по литература за
училищата в Косово“)

Сафете Статовци Шала е завършила бакалавърска и магистърска степен по албанска филология в Прищинския университет. Има дългогодишен професионален стаж като учител в прогимназиалния и гимназиалния курс. От 2007 г. е сътрудник на Косовския педагогически институт в отдела по научни изследвания, по-конкретно планиране на учебния материал в доуниверситетското образование. Издала е три монографии, участва в редица проекти на своята институция и в научни форуми. Докторант е към Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езиковедие от 2020 г. Явява се на публична защита след успешна предварителна защита с дисертационен труд на албански език и разширен автореферат на български език, както и всички необходими документи според законовата процедура.

Дисертационният труд на Сафете Статовци Шала „Художествените текстове в учебниците по литература за училищата в Косово“ си поставя амбициозната цел да опише, систематизира и анализира художествените текстове във всички учебници по литература за всички класове в Косово. Втората цел, формулирана в дисертационния

труд, е да се направи съпоставителен анализ на текстовете от албански и чужди автори, за да се открият общите и различните моменти в ценностен, естетически, съдържателен и педагогически план.

Прави впечатление отличната структура и подреденост на дисертацията, която се състои от уводна част, три съдържателни глави, заключение и библиография. Първата глава е уводна и представя мотивацията за избор на тема, целите и задачите, методологията и ключови думи по темата. Темата е мотивирана от липсата на цялостно теоретично и методологично изследване на литературните текстове в учебниците в Косово, както и от натрупания професионален опит на авторката като практик и експерт в тази област. Смятам, че темата наистина е актуална и това е първото по рода си цялостно изследване по нея. Целите на дисертацията са ясно и точно формулирани в две точки, но по отношение на методологията не става ясно как дисертантката прилага изброените от нея методи – индуктивен, дедуктивен, анализ, синтез и т.н., освен това самите методи са представени твърде общо.

Втора глава – „Педагогически анализ на учебниците по литература“, е много важна за изследването и много правилно е поставена в началото му, тъй като дава обща ориентация за проблематиката. В нея се дава преглед на основните цели на обучението по литература в училище, в който личи компетентността и професионализмът на авторката, тъй като е направен с критична и аналитична позиция. Разгледани са различни аспекти на образованието по роден език и литература с акцент върху ролята на художествените текстове. Много правилно дисертантката изтъква формиращата функция на художествената литература не само за учениците и младите хора, но и за развитието на ценностната система на човека през целия му живот. Затова, смята тя, би следвало институциите да обръщат специално внимание на съдържанието на учебниците по литература и в тематичен, и в естетически план. В дисертацията е обърнато внимание на съдържателната страна на учебниците по литература, като можем да отбележим известна критичност към консервативността в това отношение, тъй като е отбелязано, че обновлението на съдържанието е твърде бавно в Косово, особено в началните класове. Друга важна страна на литературните текстове е функцията им да стимулират четенето по начин, по който децата да станат активни читатели през целия си живот. Така нареченото четене с разбиране е основно житейско умение. За да може ученикът да развие този тип способности, той трябва да бъде адекватно мотивиран. Изтъкната е и ролята на литературните текстове за развиване на умения за интерпретация. Докато при научните текстове интерпретацията е в голяма степен еднозначна и установена, в

художествената литература има свобода не само на изразните средства, но и на тълкуване, свързано с контекста. Дисертантката представя и придобиването на умения за писмено изразяване и езикова култура, които са удачно описани като външен израз на вътрешното знание. Обръща се внимание и на мисията на литературата да възпитава децата. В заключение на тази глава са анализирани връзките между литературата, знанието и информацията.

Третата глава – „Представяне на литературата в учебниците за училищата в Косово“, прави пълен преглед на съдържанието на учебниците. Трябва да обърнем внимание на огромния труд, който е положен за събирането и представянето на материалите: от първи до девети клас 182 литературни текста в проза, 122 поетични произведения и 47 фолклорни, а от десети до дванайсети 30 произведения в проза от албански автори, 28 произведения от чуждестранни автори, 72 стихотворения от албански автори и 19 от чуждестранни автори. От представените количествени данни става ясно, че в началното образование доминират текстовете в проза, а в гимназиалното – поетичните произведения. По отношение на авторите албанските преобладават значително над чуждестранните, докато в гимназиалното (10 – 12 клас) съотношението е в полза на чуждестранните автори. Ако се вземат предвид данните от всички класове поезията и прозата са относително равномерно застъпени. Статистическите данни, представени от дисертантката, са придружени с адекватни коментари за причините в даден етап от образованието да бъдат предпочетени определени литературни текстове. Пълното описание на литературните текстове в тази глава не е просто изброяване, а всяко произведение е последвано от кратко аналитично представяне.

В четвъртата глава – „Общи характеристики и ценности, отразени в учебниците по литература“, произведенията са групирани и анализирани тематично. Главата започва с преглед на авторите от Албания, от Косово и на чуждестранните автори във всеки клас. Много добре е представено тематичното съдържание на учебниците отново във всяка година на образованието. Обърнато е специално внимание на ценностите и посланията, които са налични в текстовете в проза, както и в поетичните произведения. Следва анализ по линията стара – нова литература, като за начален момент на новата литература е приет романтизмът. Интересна част от тази глава е анализът на вечните ценности, както ги нарича дисертантката, които са залегнали в литературните произведения в училищната програма. Според нея чуждестранните и албанските автори показват много общи характеристики и модели в темите, които разработват, тъй като това са универсални теми, които вълнуват различни народи и култури. Можем да обобщим, че анализът в тази

глава върви по три направления – жанрово (поезия и проза), по епохи (класически и съвременни автори), по общи елементи (в различните епохи, в текстове на родни и чужди автори).

В края на четвърта глава е направен кратък аналитичен обзор на български произведения, преведени на албански език: Антология на българската поезия, „Бай Ганьо“ на Алеко Константинов, сборник с разкази на Чудомир, „Диви разкази“ на Николай Хайтов, стихотворения на Христо Ботев, „Под игото“ на Иван Вазов, избрани стихотворения на Никола Вапцаров. Авторката се е ориентирала към класически български творби и изтъква, че няма произведение от т. нар. социалистически реализъм. Всички произведения обаче са издадени в Тирана в различни времеви периоди (от 50-те години на миналия век, последното е от 2006 г.) и не са достъпни в Косово. Дисертантката мотивира решението да разгледа преводите на български автори, въпреки че не са част от учебниците в Косово, с намерението да съпостави техните идеи и послания с вече разгледаните ценности в албанските и чуждестранните творби, включени в образователната програма. Тази част е връзката между разработената тема на дисертацията и факта, че тя се пише и защитава в български университет, но стои малко встрани от общата концепция на работата.

Заклучението е аналитично, много удачно представя основните изводи от текста, но е доста кратко. С някои от препоръките за подобрене на учебния материал, дадени от авторката на труда, мога напълно да се съглася.

Приносите на дисертационния труд, обратно на заключението, са твърде подробно описани, но отговарят на постиженията на труда. Библиографията не съдържа много източници и те са основно албански.

Като цяло дисертацията на Сафете Статовци Шала е на много добро научно ниво, с адекватна терминология и стил. Основното постижение от моя гледна точка е добрата структурираност на текста и най-вече неговата обхватност. На места анализът е твърде кратък и изглежда повърхностен, но това е оправдано от пълнотата на текста и streмежа да бъде покрит целият учебен материал по литература в Косово. В дисертационния труд, освен качествен анализ, има и някои количествени данни за художествените произведения в учебниците по литература в Косово (напр. съотношение между проза и поезия), което намирам за ценно.

Обемът на работата е повече от очакваното – 290 стандартни страници, авторефератът на български език вярно отразява съдържанието на текста на албански.

Публикациите по темата на дисертацията всъщност далеч надхвърлят очакваното за един докторант – списъкът съдържа три монографии и множество научни статии. Всички публикации – и монографиите, и статиите, показват задълбочените познания на Сафете Статовци Шала по разработваната от нея тема. В тях се разглеждат различни аспекти, свързани с темата на дисертационния труд – общо представяне на литературата в учебниците в Косово за десетгодишен период (2000 – 2010 г.), загубата на мотивация сред учениците, управлението на гимназиалното образование в Косово, училищната среда и нейното влияние върху учебния процес и т.н.

В заключение смятам, че дисертационният труд притежава всички необходими научни качества и ще гласувам за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Сафете Статовци Шала.

доц. д-р Екатерина Търпоманова